

Önska, välja och vilja. Om beslutet att skaffa barn.

AV ÅSA LUNDQVIST och CHRISTINE ROMAN

Barnafödandet minskar i hela den Europeiska unionen. Antalet barn som föds har i vissa länder aldrig tidigare varit så lågt som vid millennieskiftet 2000.¹ Även i Sverige föddes det vid slutet av 1990-talet färre barn än någonsin förr. Och siffrorna sjönk drastiskt på kort tid: från genomsnittligt 2,1 barn per kvinna år 1990 till 1,5 barn sju år senare.² En historisk tillbakablick visar dock att låga födelsetal också präglade 1970- och 1980-talen: 1978 och 1983 föddes i genomsnitt 1,6 barn per kvinna.³ Blickar vi ytterligare några årtionden tillbaka avslöjas vidare att fenomenet "fruktsamhetsnedgång" har spelat en betydande roll i den samhällspolitiska debatten under en längre period. Vi tänker naturligtvis då i första hand på 1930-talets nedgång i barnafödandet och makarna Myrdals omdebatterade bok *Kris i befolkningsfrågan*, som utkom för första gången 1934.⁴ Alltså går det att urskilja en tendens till minskat barnafödande under hela 1900-talet. Några undantag finns dock. Mot slutet av 1930-talet, vid mitten av 1960-talet och i början av 1980-talet syntes en ökning i barnafödandet. Dessa perioders "baby-boom" ligger dock alla på en lägre nivå än den föregående.⁵

Färre barn skapar alltid rubriker i media, och politisk debatt, då som nu.⁶ Ännu är det dock för tidigt att uttala sig om den beskrivna utvecklingen verkligen innebär att kvinnor födda på 1970-talet kommer att föda färre barn än sina mödrar och mormödrar. Anledningen är att dessa kvinnor föder sitt första barn

Åsa Lundqvist är t.f. lektor vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Hennes forskning berör historisk sociologi samt genusrelationer i familj- och jämställdhetspolitiska sammanhang.

Christine Roman är lektor vid Samhällsvetenskapliga institutionen, Örebro universitet. I fokus för hennes forskning står könsrelationernas kontinuitet och förändring i arbets- och familjeliv.

senare än vad som tidigare varit fallet. Klart är att kvinnor och män i olika perioder har valt att avstå från att skaffa ett eller flera barn. Under årens lopp har en rad olika förklaringar till varför så är fallet presenterats. I dagens studier antas ofta att det finns ett generellt samband mellan ekonomi och barnafödande: vid lågkonjunkturer föds färre barn än vid högkonjunkturer. Därmed antas också att nativiteten har ett nära samband med förhållanden på arbetsmarknaden.⁷ Vidare verkar det som om beslut om att skaffa barn påverkas av socialpolitiken. Efter förbättringar i föräldraförsäkringen under 1980-talets andra hälft, till exempel, ökade antalet barn per kvinna. Detta indikerar att 1990-talets försämringar i socialförsäkringssystemet kan ha inverkat på barnafödandet i Sverige. Till detta kan läggas att undersökningar också visar att framförallt kvinnor eftersträvar både en stabil inkomstkälla (d v s rimliga anställningsförhållanden) och ett jämställt förhållande innan de skaffar sitt första barn.⁸

I en nyligen utkommen svensk studie framförs ytterligare förklaringar. Här hävdas att orsaken till att antalet födda barn minskade så kraftigt under 1990-talet bör sökas i kvinnors och mäns föränderliga syn på (eller attityder till) barn och familj. Det framkom dessutom att ett beslut att skaffa barn kräver eftertanke. Många eftersträvar även ett stabilt förhållande innan de skaffar barn, vilket är särskilt tydligt bland kvinnor. Även biologiska faktorer anses viktiga, framförallt kvinnans ålder. Vidare tycks faktorer som tidsnöd, stress och "samhällsklimat" påverka beslutet.⁹

Även i denna artikel ska villkoren bakom kvinnors och mäns beslut om att skaffa, eller inte skaffa, ett eller flera barn uppmärksammas. Vår utgångspunkt är att frågan om varför det föds så få barn idag med fördel kan studeras utifrån ett antal analytiska teman: individualisering, "avtraditionalisering" och ekonomiska konjunkturer och strukturer. Genom dessa teman skär frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män. Därtill menar vi att frågeställningen bör belysas ur ett historiskt perspektiv. Vi menar alltså att människors beslut att skaffa ett eller flera barn är nära relaterat till den individualiseringsprocess och så kallade avtraditionalisering som framförallt under efterkrigstiden har pågått i västerländska samhällen.¹⁰ Dessa processer har i sin tur medfört att frågan om ansvaret för barn och hem numera ofta framstår som central i familjebildningen. Den tydliga och fastlagda rollfördelning som utmärkte den tidigare kärnfamiljen har med andra ord alltmer ersatts med "den förhandlade familjen".¹¹

Social omvandling, individualisering och "avtraditionalisering"

Industrialiseringen av västerlandet – och framväxten av det moderna industrisamhället – gav upphov till ett alltmer differentierat samhälle, där kanske framförallt begreppet arbetsdelning har kommit att införlivas i den vetenskapliga prosan. Samtidigt som arbetet differentierades skedde, paradoxalt nog, en harmonisering av handlingsmönster. Det vill säga: ju mer specialiserat människans arbete blev, desto mer behövde hon andra människor, oavsett t ex geografisk belägenhet eller klasstillhörighet. Dessa insikter gav oss redan de sociologiska klassikerna, en vetskap som avspeglas även i dagens sociologiska debatt, t ex den om individualiseringsprocessen. Utgångspunkten hämtas inte sällan just i de förändringar som skett allt sedan slutet av 1800-talet.

Ulrich Beck har skisserat en av de mer inflytelserika modellerna för hur individualiseringen i det moderna samhället har kommit att gestalta sig. Liksom klassikerna bygger Becks arbeten på idén om att det endast är i ett differentierat samhälle som individen kan "leva ett eget liv" (*live a life of one's own*). I det moderna samhället har individen med andra ord en mängd valmöjligheter. Dessa är emellertid samtidigt reglerade och villkorade av samhällets institutioner och regelverk. Beck kallar denna paradox för "institutionaliserad individualism", ett begrepp med nära anknytning till national- och välfärdsstatens befogenheter och uppbyggnad. För, argumenterar Beck, "the life of one's own is completely dependent on institutions".¹² Frågan är då vilken skillnaden är mellan det förmoderna och det moderna samhället. Inspirerad av Max Weber, svarar Beck att det är det starka bandet mellan å ena sidan byråkratier och institutioner, och å den andra individen som driver fram själva individualismen. Genom att sociala och demokratiska rättigheter riktas mot individen har ett individuellt perspektiv uppmuntrats. Därmed har det moderna samhället bytt ut den förmoderna standardiserade biografien mot en mer valbar och individuell biografi, en "gör-det-självbiografi". Individerna tvingas som en följd av detta till evig aktivitet, i nöd och i lust, samtidigt som de själva måste bära skulden till sina eventuella "misslyckanden". Individualisering uttrycker sålunda:

[t]he disintegration of previously existing forms – for example, the increasing fragility of such categories as, social class, gender roles, family, neighbourhood etc. ... It is simply, that in modern societies new demands, controls and constraints are being imposed on individuals. Through the job market, the welfare state and institutions, people are tied into a network of regulations, conditions, provisos.¹³

Samtidigt som dessa tvingande omständigheter alltså medför att:

Living your own life ...entails taking responsibility for personal misfortunes and unanticipated events. ... Consequently, social crisis phenomena such as structural unemployment can be shifted as a burden of risk onto the shoulders of individuals.¹⁴

1900-talets sista decennier uppvisade fler tecken på social omvandling. Beck pekar till exempel på att människans biografi globaliserades som en effekt av tidigare sociala förlopp. Detta innebär bland annat att den platsbundenhet som tidigare varit förhärskande luckrades upp. Kvar finns en biografi som i högre grad än tidigare är lösryckt från platsen. Ytterligare en sida av globaliseringen är, hävdar Beck, "avtraditionaliseringen" av sociala mönster, ett begrepp som är nära relaterat till människans fragmenterade identitet och till den uppsplittrade kultur som har vuxit fram i och med individualiseringsprocessen.

This does not mean that tradition no longer plays any role – often the opposite is the case. But traditions must be chosen and often invented, and they have force only through the decisions and experience of individuals. The sources of collective and group identity and of meaning which are characteristic of industrial society, whose lifestyles and nations of security underpinned Western democracies and economies into the 1960s, here lose their mystique and break up, exhausted. ... [T]he public realm no longer has anything to do with collective decisions. It is a question not of solidarity or obligation but of conflictual coexistence".¹⁵

Individualisering och "avtraditionalisering" genomsyrar således alla delar av samhället: allt från klasstillhörighet, kön och etnicitet till arbetsmarknadens organisering, utbildningssystem och mobilitet bland arbetskraften. Därtill kan läggas olika kulturella yttringar, familjebildningar, livsstilar och identiteter. Med andra ord kan vi anta att dessa sociala processer även inverkar på kvinnors och mäns tankar och beslut om att skaffa barn.

Ekonomiska konjunkturen och strukturer

Inom ramen för individualiseringsprocessen ryms även ekonomiska konjunkturen och strukturer. Vi förmodar att också dessa spelar en betydelsefull roll i beslut som gäller familjebildning. Förhållandet mellan individ och ekonomi regleras normalt sett genom arbetsmarknaden och dess efterfrågestruktur och kompetenskrav. Individens relation till arbetsmarknaden kan i sin tur relateras till fluktu-a-

tioner i efterfrågan på arbetskraft: vilket slags arbetskraft som efterfrågas, vilka branscher som efterfrågar arbetskraft, vilken kunskaps- och kompetensnivå som erfordras, men också den samlade efterfrågan på arbetskraft. I jämförelse med många andra länder accentueras i Sverige betydelsen av förändringar på arbetsmarknaden i förhållande till barnafödande, av det faktum att förvärvsfrekvensen här i stort sett är densamma för kvinnor som för män. Med andra ord kan vi förvänta oss att arbetsmarknadens dynamik griper in på ett tämligen likartat sätt i kvinnors och mäns tillvaro, även om arbetsmarknadens könsuppdelning naturligtvis innebär en viss variation i denna exponering.

Arbetsmarknadens utveckling kan delas upp i konjunkturella och strukturella aspekter. Den konjunkturella aspekten handlar om skiften i efterfrågan på arbetskraft, till exempel i samband med ekonomiska cykler och variationer inom en tillväxtcykel i ekonomin. Som ett förenklat exempel kan man anta att osäkerhet i den internationella ekonomin leder till ökade räntor vilket minskar efterfrågan på varaktiga konsumtionsvaror som bilar och kylskåp. Detta minskar i sin tur statens skatteintäkter och därmed utrymmet för offentligt finansierad tjänsteproduktion. Strukturella aspekter på arbetsmarknaden handlar om radikala skiften i sätten att producera, distribuera och konsumera. Ett exempel är introduktionen av mikroelektroniken i ekonomin som under de senaste decennierna har skapat helt nya produktionsmodeller och sysselsättningsmönster.¹⁶

Också Gøsta Esping-Andersen argumenterar för att förändringar på arbetsmarknaden inverkar på barnafödandet. Vidare menar han att en utveckling som stärker traditionella uppfattningar om familjens roll när det gäller omsorg slår hårt mot såväl enskilda kvinnor som välfärdsstaten, framförallt i ett alltmer utmärkat välfärdssamhälle. En konsekvens av denna utveckling är, hävdar han vidare, att en utbredning av "familialismen" tenderar att minska människors vilja att skaffa barn.

At the micro-level, familialism is now counterproductive to family formation and labour supply. This means low fertility, lower household incomes, and higher risk of poverty. ... But above all, familialism has become the Achilles' heel of the welfare state itself. Lower levels of paid female employment mean also a smaller tax base: and low fertility now threatens the basic financial viability of welfare states in the future.¹⁷

Esping-Andersen pekar därmed på att förståelsen av konjunkturella och strukturella aspekter av ekonomin är av yttersta vikt i studiet av barnafödandet. De ekonomiska osäkerhetsfaktorer som kvinnor och män tvingas att hantera i sina vardagsliv inverkar sannolikt på beslutet att skaffa barn. Konjunkturella variationer ökar osäkerheten om ställningen på arbetsmarknaden och strukturella förändringar skärper denna osäkerhet. De senare handlar ju inte enbart om arbetsmarknadens förmåga att absorbera arbetskraft, utan innebär en grundläggande oklarhet om vilka färdigheter som kommer att efterfrågas i framtiden, vilka företag och branscher som kommer att växa och i vilka regioner dessa kommer att finnas.

Den könade individualiseringen

I början av 1930-talet hade Sverige för första gången en befolkning som till största delen levde i städerna. Landet hade samtidigt genomgått en stor och omvälvande omvandling av samhälle och ekonomi: från att ha präglats av bondesamhällets kultur och ekonomi kom Sverige att bli en industrination – ett modernt samhälle.¹⁸ Övergången indikerar samtidigt att individualiseringen hade satt fart. Ett synbart tecken på detta var minskningen av antalet födda barn, något som kom att förorsaka en omfattande debatt.¹⁹ Diskussionerna bidrog till att forma den familjepolitik som växte fram under 1930- och 1940-talen, och som bland annat införde det allmänna barnbidraget samtidigt som moderskapspenningen ställdes enbart till modern.²⁰ Sådana förändringar bidrog i sin tur till ytterligare individualisering. I juridiska och socialpolitiska sammanhang antogs till exempel inte längre gifta kvinnor och män tillhöra samma ”organiska enhet”. Därmed kan man säga att den institutionaliserade individualismen hade etablerats i Sverige.

Den ökande individualiseringen var dock inte någon konfliktfri process. Motståndet mot förändringarna var stort. Till exempel fanns en opposition mot att gifta kvinnor skulle bli ekonomiskt oberoende, och på ett ideologiskt plan bidrog 1930- och 1940-talens politik till att skapa och senare även reproducera bilden av mannen som den avlönade försörjaren och kvinnan som den hemarbeteande husmodern. Denna bild gav i sin tur upphov till andra och nära sammanlänkade föreställningar om kvinnors och mäns positioner i samhället. Exempelvis förstärktes föreställningen om att ”arbete” var detsamma som avlönat arbete: det var manligt, offentligt och skilt från hemmet. Det oavlönade arbe-

tet i hemmet framställdes som kvinnligt, husligt och "barnrikt". Samtidigt blev idén om kärnfamiljens funktion som sammanhållande faktor allt mer betydelsefull.²¹ Följaktligen kom den individuellt utformade socialpolitiken på detta sätt att verka sida vid sida med en mäktig kärnfamiljdiskurs på frammarsch.

Historiskt kan alltså individualiseringen ses som en process med könsrelaterade förtecken. Medan den för männen pågick redan under det tidiga 1900-talet, nådde den på allvar kvinnorna först under seklets senare hälft, framförallt i samband med deras ökade förvärvsfrekvens och därmed minskade ekonomiska beroende. Kvinnorna befriades från sitt "öde" att vara hemmafruar, och fick liksom männen mera öppna biografier. Även kärnfamiljsidealet kom efterhand att uppluckras och ersättas med den så kallade förhandlade familjen, vars utmärkande drag är att det saknas fasta normer om vem som ska göra vad, när och hur. Därmed kan man säga att den individualiseringsprocess som tog sin början i 1930-talets familjepolitiska debatt definitivt befästes.

Ändå händer det att arvet från kärnfamiljens glansdagar gör sig gällande också bland dagens unga människor, till exempel i debatten om barnafödandets utveckling. Sådana diskussioner har inte sällan könsspecifika förtecken. Gamla familjepolitiska diskurser tycks alltså överleva, individualiseringen till trots. Å andra sidan diskuterar dagens unga också frågor som definitivt var främmande för den tid då kärnfamiljsidealet dominerade. Med andra ord tycks ambivalens vara något av tidens tecken, vilket vi nedan ska försöka visa med hjälp av ett antal berättelser som vi har fått ta del av.

Empiriskt material

De berättelser vi refererar till ovan har vi fått ta del av genom att intervjua sammanboende och gifta kvinnor och män om hur de resonerade när de bestämde sig för att de ville ha, eller inte ha, (ytterligare) ett barn. Studien är en del av ett EU-projekt där samma frågeställning har studerats i åtta länder. Vi har ansvaret för den svenska delen av projektet, vilket i sin helhet kan sägas ha en explorativ karaktär. Ett av projektets syften har varit att få en fördjupad kunskap om den process som föregår makars och sambors beslut att skaffa barn. Ett annat och nära relaterat syfte har varit att med denna kunskap som utgångspunkt, utveckla mer sofistikerade mätinstrument för de stora, statistiskt representativa fertilitetsstudier som regelbundet genomförs i olika länder.

I samtliga deltagarländer har 20 sammanboende eller gifta par, eller 40 indi-

vider, intervjuats enskilt och tillsammans. Den huvudfrågeställning som har belysts i intervjuerna är alltså varför paret fattade beslut att skaffa, eller inte skaffa, barn: Vad var det som avgjorde? Hur kom man fram till beslutet? Var man överens? Vilka förhållanden ansågs som nödvändiga för att skaffa (ytterligare) barn? Liknande frågor ställdes till intervjupersonerna i alla länder, utan att intervjuerna för den skull har varit standardiserade. De har istället präglats av öppenhet där informanterna har givits stort utrymme att utveckla sina synpunkter på, och tankar om, vad som har varit viktigt för dem när det gäller beslut om att skaffa eller inte skaffa (ytterligare) barn.

Urvalet specificerades av projektledningen till att sammanboende eller gifta kvinnor och män – med varierande utbildningsnivå, geografisk tillhörighet och antal barn – skulle ingå. Dessutom skulle kvinnor med olika stark anknytning till arbetsmarknaden intervjuas. Andra på förhand fastställda kriterier för urvalet var att det skulle bestå av personer som lever tillsammans i heterosexuella förhållanden. Därför finns vare sig ensamstående föräldrar eller samkönade par med i undersökningen. Inte heller gav undersökningsuppläggningsen utrymme för att studera eventuella skillnader mellan svenskar med olika etniskt ursprung. Båda dessa avgränsningar begränsar naturligtvis de tolkningar som gjorts.

I artikeln diskuteras uteslutande det svenska empiriska materialet, som alltså utgörs av intervjuer med 20 sammanboende eller gifta par. Intervjuerna genomfördes under sommaren 2001. Våra informanter var bosatta i såväl stad som på landsbygd i olika delar av Sverige (Malmö, Lund, Jönköping, Huskvarna, Stockholm och Uppsala med omnejder). Bland de sammanlagt 40 informanterna finns både lågutbildade och högutbildade (med viss övervikt för de senare). Såväl heltidsarbetande som deltidsarbetande och föräldralediga kvinnor ingår (liksom någon enstaka deltidsarbetande man). Några av paren hade vid intervjutillfället inga barn, andra hade ett barn eller flera barn. I ett fall var kvinna gravid vid intervjutillfället.

Namnen på presumtiva intervjupersoner fick vi genom bekanta och bekantas bekanta. Vi hade sålunda själva ingen som helst anknytning till dem vi intervjuade. Vid varje intervjutillfälle intervjuades först kvinnan och mannen var för sig. Därefter intervjuades paret tillsammans i en så kallad interaktionsintervju. Genom denna uppläggning, som vi bedömer som lyckad, fick alltså kvinnan och mannen möjligheter att uttrycka sina erfarenheter och uppfattningar både enskilt och tillsammans med sin partner.

Resultaten av den pilotstudie vi nu har genomfört, och som presenteras i denna artikel, är alltså preliminära tolkningar grundade på ett mindre material. Vårt deltagande i EU-projektet kan därmed ses som en fruktbar möjlighet att vid ett senare tillfälle vidareutveckla och fördjupa projektets huvudfråga.

Beslutet: om rationalitet, romantik och vardagsliv

I samtalen med de par vi intervjuade försökte vi utröna vad som hade varit avgörande för deras beslut att skaffa, eller inte skaffa, barn. De svar som gavs skiljer sig naturligtvis åt, och en mängd variationer i de intervjuades berättelser framträdde. Några aspekter visade sig dock vara mer centrala än andra:

- idén om den sammanhållna kärnfamiljen
- ”meningen-med-livet-frågor”
- frågor om ekonomi och arbete.

Jenny 33 år: Jag har alltid velat ha barn, många barn – en Stor Familj. Nils var den rätte mannen för mig och dessutom var vårt fem år långa förhållande stabilt. Jag kände verkligen att han var den rätte pappan till mina barn.

Mia 36 år: Avgörande för mig var en bra man! En bra relation. Det är det viktigaste, att ha en bra pappa. Också att man trivs, att det finns kärlek, trygghet och respekt – och gemensamma värderingar. Det kändes som det var viktigaste för mig, att man har en gemensam livssyn som man kan bygga på.

Mias partner svarar med liknande ord:

Hans 37 år: Det är ungefär som Mia säger, det måste finnas en bra relation. Jag kan inte tänka mig att skaffa barn med vem som helst. Det är ju en gemensam sak.

I våra intervjuer förekom också, framförallt bland männen, diskussioner kring det vi har kallat ”meningen-med-livet-frågor”. Några hade tankar om att leva vidare genom sina barn, andra berättade om drömmar om en lycklig ålderdom. Den typen av resonemang kan också hänföras till tidigt etablerade diskurser om familjebildning: önskan om att föra släktet vidare förefaller för oss närmast vara av förmodern karaktär.

Arvid 30 år: Ett starkt argument för mig att skaffa barn är att föra linjen vidare. Jag har en stark familjeanknytning på båda sidor och jag vill föra släkten vidare – min näsa och de stora fötterna ska leva vidare.

Adam 39 år: För mig har det varit en dröm på något vis. Och, mer filosofiskt, tycker jag nog att på något vis är meningen med livet att skaffa barn, att man lämnar något slags avtryck efter sig. Skulle jag vara femtio år och inte ha fått några barn, så skulle jag känna som om någonting fattades mig.

Våra informanter diskuterade emellertid även aspekter relaterade till ekonomi och arbete, som är grundläggande för möjligheterna att skapa sig ”ett eget liv”. Således betonades av flera par att en stabil privatekonomi, god utbildning och yrkeskarriär var nödvändiga förutsättningar för att bilda familj.

Stefan 34 år: Om vi ska tala om vad som verkligen var avgörande för beslutet att inte aktivt motverka en graviditet var att vi hade ett fungerande liv. Vi var färdigutbildade, vi hade fasta jobb, en karriär igång, en bra lägenhet och ett fungerande socialt liv.

Camilla 33 år: Ja, det fanns möjligheter att ta hand om ett barn på bästa sätt. Det här med jobb är otroligt viktigt tycker jag. Det här med säker inkomst och också garanterad föräldrapenning är avgörande, för att klara sig på garantidagarna funkar inte.

I citaten från det intervjuade paret ovan går att urskilja en typ av könsrelaterade skillnader som är genomgående i vårt material. Camillas betoning av föräldraförsäkringen vittnar om att hon förhåller sig till ekonomi och arbete på ett annat sätt än sin man. Till sådana skillnader återkommer vi i nästa avsnitt. Här nöjer vi oss med att framhålla det genomslag som individualiseringen tycks ha fått för kvinnor när de så starkt poängterar ekonomisk självständighet som en nödvändig förutsättning för att skaffa barn, i synnerhet när det gäller det första barnet. Både önskan om och strävan efter ”ett eget liv” blir därmed tydlig. Vi vill också framhålla den synbara paradoxen i våra informanternas berättelser, när de å ena sidan understryker familjekollektivets och den stabila relationens centrala roll i beslutet att skaffa barn, samtidigt som de å andra sidan lyfter fram betydelsen av att vara ekonomiskt självständig, färdigutbildad och ha ett jobb. Paradoxen tycks ge upphov till ambivalens framförallt hos kvinnorna, som slits mellan krafter som å ena sidan drar dem mot en traditionell kvinnoroll och krafter som å den

andra drar dem mot oberoende. Detta ”inte längre” och ”inte ännu” kan förklara de många ambivalenserna och motsättningarna i kvinnors liv.²² Makars och sambors beslut om att skaffa barn fattas därmed utifrån skilda uppfattningar om vad som är viktigt.

Arbete, ekonomi och socialpolitik: olika former för individualisering

Som en följd av 1930- och 1940-talens reformpolitik ökade åter barnafödandet i efterkrigstidens Sverige, även om ökningen var måttlig. De stora barnfamiljerna kom dock aldrig tillbaka. Istället hade kärnfamiljsidealet med 2-3 barn fått fotfäste bland landets unga familjer.²³ Dessutom gick, som sagt, allt fler kvinnor efterhand ut på arbetsmarknaden (något som pekar mot det sena 1960-talets minskade nativitet). Samtidigt började den tidigare familjeideologin med en manlig familjeförsörjare och en hemarbetande hustru så sakta att omformuleras. Denna ideologi dominerade förvisso ännu vid 1950-talets början, men sattes under press genom framförallt de förändringar som skedde på arbetsmarknaden. Politiskt var intresset vid denna tid i hög grad koncentrerat till hur kvinnor skulle kunna rekryteras till arbetslivet, men det var framförallt framväxten av den offentliga sektorn som kom att förändra vardagen för många av landets kvinnor. Av de cirka en halv miljon hemarbetande kvinnor som mellan 1965 och 1980 började att förvärvsarbeta återfanns således en majoritet inom denna sektor.²⁵

De socialpolitiska reformerna skapade dels sysselsättning för främst kvinnor, dels gjorde de det möjligt för kvinnorna att kombinera arbete och familjeförpliktelser. Tendensen var dock fortfarande att ”den svenska familjen” konstruerades som en sammanhållen enhet, allt i enlighet med tidens vetenskapliga ideal. Mot slutet av 1960-talet går det emellertid att urskilja det skifte i arbetarrörelsens ideologiska hållning till kvinnors förvärvsarbete, som förebådades redan under 1950-talet. Omsvängningen innebar att socialpolitiken kom att riktas mot mannen, kvinnan och barnen som individer.²⁶ Dessförinnan stod kärnfamiljen i centrum för familjepolitiken, även om vissa reformer mot en ökad individualisering hade genomförts. Nu radikaliserades denna utveckling av en individcentrerad politik, som under 1970-talet skulle reformera stora delar av den tidigare familjepolitiken. Således accelererade utvecklingen mot en ökad individualisering. Konkreta uttryck tog detta sig i till exempel särbeskattningsreformen 1971, föräldraförsäkringen 1974, abortlagstiftningen 1975 och förbudet mot barnaga 1979. Samtidigt, kan tilläggas, ökade antalet kvinnor i den högre utbildningen.

En bestående konsekvens av ovan beskrivna förändringar är att kvinnor numera väljer att föda sina barn jämförelsevis sent i livet. Under 1970-talet senarelade alltfler kvinnor sitt första barn, som en följd av studier och ett upplevt behov av att etablera sig på arbetsmarknaden. Denna utveckling avstannade mot slutet av 1980-talet. Då födde kvinnor genomsnittligt också flera barn, något som sammanföll med förändringar i föräldrapenningen.²⁷ Nu är tendensen att skjuta barnafödandet upp i åldrarna åter tydlig. Den genomsnittliga förstföderskan är för närvarande drygt 28 år gammal.²⁸

Kvinnors och mäns beslut att skaffa barn tycks således vara nära förbundet med såväl villkoren på arbetsmarknaden som socialpolitikens utformning. Det förefaller också vara relaterat till vissa könsspecifika föreställningar, som i sin tur är nära förbundna med idén om ”ett eget liv” (samtidigt som tidigt etablerade diskurser kring familjebildning emellanåt kvarstår). Bland våra informanter handlade dessa föreställningar mera konkret om arbete, ekonomi och socialpolitiska spörsmål. Till skillnad från männen framhöll kvinnorna socialförsäkringssystemet och en trygg anställning som avgörande förutsättningar för att skaffa barn.²⁹ Våra resultat tyder också på att ekonomi och arbete betyder delvis olika saker för kvinnor och män. De män vi intervjuade nämnde överhuvudtaget inte socialförsäkringen. Istället lyfte de fram andra ekonomiska aspekter, såsom tillgången till en bra bostad.³⁰ Kvinnorna däremot framhöll starkt betydelsen av att vara ekonomiskt oberoende – inom ramen för parrelationen. De ville först ha en inkomst som de kunde leva på, också för att få full föräldraförsäkring.³¹

Anneli 36 år: Det var så att vi ville ha jobb, man måste ju kunna försörja sig själv och barnen. Det var också så att jag måste ha ett jobb för att jag skulle kunna få föräldraförsäkringen. Det var ju en grej som spelade stor roll i vårt beslut.

Cia 36 år: Det var föräldraförsäkringen som tänkte åt oss: att fick man barn nummer två inom två och ett halvt år innebar ju det förlängd föräldraförsäkring.

Med utgångspunkt i våra kvinnliga informanters berättelser framstår det inte som särdeles märkligt att det föds färre barn under lågkonjunktur. Även resultaten från vår studie kan alltså tolkas som tecken på att ekonomiska konjunkturer påverkar människor beslut att skaffa barn.

Vid sidan av inkomst från lönearbete och socialförsäkringssystemet, poängterades även betydelsen av andra välfärdsstatliga förhållanden. Till exempel fram-

hölls både vikten av att inte fastna i en roll som "hemmafru", och välfärdsstatens roll i detta.

Ann 29 år: Det finns alltid möjligheter för mig att skola om mig. Komvux finns, det finns folkhögskolor och så vidare. Jag har alltid chans att börja om på ny bana. Och det är också det som gör att det inte känns så farligt att skaffa barn, därför att det finns dörrar öppna för mig i alla fall. Hade jag varit i ett land där man inte hade de här möjligheterna, där man var tvungen att pröjsa utbildning och allting själv, och där man inte fick studielån och så vidare, då är jag inte säker på om jag hade valt familj och barn. Det är jag inte. Även det här att man har rätt att vara hemma med sina barn utan att man blir en "hemmafru" är ju något positivt.

Männen i vår studie gjorde inga sådana kopplingar till välfärdsstatliga förhållanden. En tolkning av detta är att kvinnornas syn och förhållningssätt reflekterade en samhällelig ojämlikhet mellan könen. Det vill säga, det präglades av vetenskapen att barn faktiskt kan utgöra ett hinder för just *deras* möjlighet att leva "ett eget liv". Därför tog de också med i beräkningen att barn inte bara kostar pengar, utan också tid, arbete och planering. Monica, till exempel, återkom ständigt under vårt samtal till den planering av vardagen som krävdes av henne för att hon överhuvudtaget skulle få någon tid över till sig själv. "All min planering", berättade hon, "går ut på att jag ska hinna med annat än att vara instängd här hemma".

För männen tycktes sådana överväganden inte spela en avgörande roll. En trolig orsak är den könsarbetsdelning som ännu är utbredd i svenska familjer, den förhandlade familjen till trots. Därför är det just kvinnorna som starkast befarar att ett (ytterligare) barn kan komma att reducera möjligheterna till "ett eget liv".

Att välja ett eget liv – risker och krav

Vi har ovan beskrivit några aspekter som av våra informanter ansetts som viktiga i deras beslut att skaffa barn. Dessa faktorer har vi vävt samman med den först spirande, och senare alltmer dominerande individualiseringen av samhället, samtidigt som vi har framhållit vikten av ekonomiska faktorer, som till exempel att ha en egen försörjning. Vi har dock ännu inte diskuterat vad det var som gjorde att vissa av våra intervjupersoner valde att *inte* skaffa barn, eller ytterligare ett barn. I de diskussionerna framträdde fyra aspekter som viktigare än andra: yrkeskarriär, personlig frihet, känsla av tidsbrist samt bristande jämställdhet. Detta är aspekter förknippade med det individualiserade samhället.

Det är också aspekter som kan återföras till idén om en ”avtraditionalisering” av sociala mönster.

Josefin 28 år: Jag har jobbat drygt ett år. Jag skulle vilja jobba i alla fall ett år till, så att man känner att man har etablerat någonting i sitt yrke och sin bransch. Det är nog det jag egentligen vill göra först.

Pia 34 år: Jag har en konflikt inom mig – hur kommer det att påverka mig och kommer jag att bli otillfredsställd å bådvas vägnar, att jag varken hinner med mitt barn och att jag inte hinner med mitt jobb. Så är det ju faktiskt för många av mina vännar.

I kölvattnet av ”avtraditionaliseringen” har en allt tydligare osäkerhet vuxit fram, som bland annat avspeglas i valet att skaffa barn eller inte. De personer som vi har intervjuat berättade i detta sammanhang även om olika former av upplevda ”risker”. Nära förbundna med sådana ”risker” var den ”personliga friheten” och upplevelsen av tidsbrist. Således värderades frihet att kunna leva sitt eget liv, att få tid till ett eget liv, högt bland dem som inte ville ha ett andra eller tredje barn:

Fredrik, 38 år: Det här med arbete och fritid kanske ligger lite i bakhuvudet, möjligheten att resa... Man kanske läser sig en period till.

Marie, 32 år: det är nog tiden, att man inte hinner med. Tid för barnen och sig själv – för egna aktiviteter finns det ju inte mycket utrymme för. Det finns ingen egen tid för att sticka iväg, bara jag. Det gäller ju för Mats också, han kan ju inte bara åka och fiska eller något sådant. Det är vid väldigt få tillfällen man gör saker alldeles för sig själv. Det finns det väldigt lite utrymme för.

John, 36 år: Det är väl min ”allergi” mot att tillvaron blir för mycket vardag. Det är inget roligt då, tycker jag – att man dras in i ett slags vardagstillvaro där man inte kommer ihåg när det inte var vardag sist. Nu låter jag så negativ, men det blir ... Man behöver ju göra mera saker än att bara skaffa ungar och leva något slags fattigt liv i ett vinterstockholm (skratt), och att släpa runt med någon barnvagn i snömodden.

Våra informanter uttryckte både en önskan om att få leva ”det goda familjelivet” och en önskan att få tid för ”ett eget liv”. Dock tycks rädslan för att risk-

era tillgången till vänner, fritidsaktiviteter, egna pengar och egen tid inverka tydligt på beslutet att inte skaffa (fler) barn.

För kvinnor tycks också erfarenheter av – eller rädsla för – bristande jämställdhet i hemmet bidra till beslutet att inte skaffa (fler) barn. Följaktligen framhölls jämställdhet, framförallt av kvinnorna, som en förutsättning för att skaffa barn.

Pia, 34 år: Jag måste säga att jag aldrig skulle fundera över att skaffa barn om inte jag och Arvid var så "tigha". Vi har en toppenrelation, och det är jämlikt.

Pia i citatet ovan talade med utgångspunkt i en situation där hon och hennes man ännu inte hade barn. Flera av kvinnorna som redan hade barn beklagade emellertid att arbetsfördelningen mellan dem och deras män förändrades i samband med att de fick barn.

Monica, 34 år: ... att hamna i husfrurollen och arbeta mig ur den, det är det som är det jobbiga. När man går hemma så pysslar man och gör allting. Sedan är det bekvämt att det är så – för Martin. Vare sig det är uttalat eller inte, framförallt därför att man själv är traditionell, fast man vill inte vara det. / ... / Vi hade diskuterat den här situationen, och vi sa att så ska det inte behöva vara för barnet har ju två föräldrar. Men jag känner mig missnöjd och besviken, för att det inte är så, det är jag som är hemma och sköter. / ... / Jag vet inte var jag står. Det är kanske en identitetskras, men jag känner att jag vill vara mig själv. Det är inte som när jag var 24 år och fick barn första gången. Denna gången hade jag har skaffat mig ett liv, jag hade skaffat lite av en karriär och jag är liksom någon. Och sedan är jag bara ett, ja, mjölkinventarium här hemma. Och det får jag inte ihop riktigt. Nu låter jag hemsk, men det är för att få fram effekten. Jag vill ju inte vara utan barn ... Jag vill inte gå och jobba och att någon annan tar hand om honom heller. Men det är väl det att jag vill att Martin ska ta hand om honom. Lite mer.

Framförallt de kvinnor som redan hade barn resonerade kring bristen på jämställdhet i hemmet.³² Liksom för Monica handlade erfarenheterna av ojämlikheten för dem ofta om en besvikelse över att vara den part som inte kan uppfylla sina egna drömmar. Detta innebar dock inte nödvändigtvis att de inte ville ha (fler) barn, utan det var istället en fråga om att dela på ansvaret. Samtidigt var det livet "utanför hemmet" som symboliserade den sfär i vilken den personliga identiteten skapas. För Monica resulterade därför den bristande jämställdheten mellan henne och hennes man i en känsla av identitetskras: upplevelsen av att den egna karriären, det egna livet, liksom känslan av att "vara någon", vittrade sön-

der i rollen som ansvarig för barn och hem. Det är bland annat denna nära koppling till kvinnors identitet och livsprojekt, som gör att fördelningen av hemarbetet numera tycks skapa så mycket konflikter och spänningar mellan makar och sambor. Ett jobb är inte bara ett jobb, och hemarbete är inte bara hemarbete, framhåller således Elisabeth Beck-Gernsheim. Det står också för idéer om vad en familj är, hur relationen mellan könen ska se ut, och involverar därmed också kvinnors och mäns självbilder och identiteter. Detta, menar hon, utgör den stora ”konflikten bakom konflikten”.³³ Samtidigt bidrar svårigheterna att jämka samman motsägelsefulla förväntningar till att konstruera ”barnfrågan” som ett problem.

Nyligen utgivna studier visar förvisso att de flesta kvinnor vill ha barn. Barn är för många kvinnor, såväl som män, viktiga i sökandet efter mening, närhet och värme.³⁴ För att inte ”misslyckas” som mödrar och för att ”lyckas” med att ”leva sitt eget liv”, just så som det föreskrivs i det individualiserade samhället, tvingas kvinnor emellertid att välja. Önskan om att, på samma gång som man är en närvarande och aktiv mamma, också förvärvsarbeta, utbilda sig och göra karriär skapar ambivalens. Den så kallade arbetslinjen, som utgör en grund i svensk jämställdhetspolitik, bidrar på sitt sätt till detta. Föräldraskapet konstrueras lätt som ett riskprojekt: utan jobb och karriär blir det statliga stödet litet.³⁵

Önska, välja och vilja. Några avslutande kommentarer

Fluktuationerna i de årliga födelsetalen var, som nämnts, spektakulära under 1990-talet. Efter rekordåret 1990, då det genomsnittliga antalet barn per kvinna var 2,13, sjönk siffrorna dramatiskt. År 1995 föddes i snitt 1,73 barn per kvinna och 1999 nåddes bottenrekordet på 1,50 barn per kvinna.³⁶ Det är vanligt att man pekar på den djupa ekonomiska kris som drabbade Sverige i början av 1990-talet som en orsak till denna neråtgående trend. Många framhåller också att kvinnor numera väljer att skjuta upp sitt barnafödande till senare i livet. År 1970 var sålunda förstföderskan i genomsnitt 23 år. Trettio år senare var hon nästan 29 år. Även om det ännu inte går att uttala sig med säkerhet, tycks det som om kvinnor födda på 1970-talet inte kommer att föda barn i lika stor utsträckning som kvinnorna födda på 1950-talet, eller 1960-talet. Det vi bevittnar idag är därför, menar somliga, en befolkningskris.

Den analys som vi har presenterat utgår från att individualisering, ”avtraditionalisering” och ekonomiska konjunkturen och strukturer påverkar de flesta samhälleliga sfärer, och därmed också beslutet att föda barn. Våra preliminära

tolkningar tyder på att minskningen i nativiteten på ett övergripande plan är resultatet av kraftiga förskjutningar i ekonomiska, sociala och kulturella uppfattningar om hur människor ska organisera sina liv och sin vardag. På det individuella planet tycks förskjutningen handla om hur reproduktionen ska organiseras inom ramen för parrelationen. De berättelser som vi har lyssnat till under vår undersökning vittnar förvisso om en mängd olika uppfattningar och åsikter i frågan. Ändå har vi tyckt oss kunna urskilja några teman som förefaller vara viktigare än andra. Vi har också pekat på att vissa gamla och etablerade livsmönster lever kvar trots individualiseringens och "avtraditionaliseringens" förändrande krafter. Detta, har vi hävdad, skapar mycken ambivalens och obalans i människors, och då särskilt kvinnors, liv, vilket inverkar på viljan att skaffa barn. Slutligen har vi lyft fram olikheter i kvinnornas och männens berättelser.

Önska

Flera studier visar att det bland flertalet unga kvinnor och män finns en önskan om att sätta ett eller flera barn till världen.³⁸ Uppenbarligen har dock svåra hinder för att uppfylla denna önskan tornat upp sig och skapat uppseendeväckande låga födelsetal, i Sverige såväl som i övriga Europa.

Vår studie tyder som vi sett på att flera, och ofta motstridiga, mekanismer är verksamma i denna process. De intervjuade paren gav både uttryck för idén om den sammanhållna kärnfamiljen, och för att utbildning, en rimlig ekonomisk situation och en egen karriär är högst väsentliga faktorer i beslut att skaffa barn. Med andra ord existerade en samtidig önskan om att "leva ett eget liv" och att förenas i parrelationen och kärnfamiljen. Samtidigt har framväxten av den "institutionaliserade individualismen" bidragit till att skapa självständiga individer inom parrelationen (jämför resonemanget ovan om vikten av ett fungerande socialförsäkringssystem).

Att önska sig barn är med andra ord en villkorad önskan.

Välja

The greater people's options and demands for a bit of "life of their own" and the greater the attendant risks, uncertainties and demands, the more does having children cease to be a natural part of life and become the object of conscious planning and calculation, hopes and fears – in short, the more it becomes "the question of children".³⁹

Ett iögonfallande, om än inte förvånande, resultat av vår studie är att familjebildning har blivit föremål för mycket reflektion. Att få barn uppfattas numera långt ifrån som något ”naturligt”. Tvärtom är det fråga om ett högst medvetet och aktivt val. För dem vi intervjuade innefattade beslutet bland annat att tillföra det egna livet – och parrelationen – något mer. Särskilt det första barnet sågs närmast som en bekräftelse på ett bra förhållande. Samtidigt framgick det tydligt att exempelvis tid för sig själv var en viktig faktor som man tog hänsyn till. Barn fick därmed både representera hinder och möjligheter för den personliga utvecklingen. Förstföderskornas höjda ålder – först utbildning, jobb, inkomst och stabil relation, därefter barn – kan ses som den kompromiss som utgör lösningen på detta dilemma.

En annan aspekt knuten till själva valet att skaffa barn är frågan om fördelningen av ansvaret för familj och hem. Tidigare, när kvinnors ansvar för barnomsorg och hushållsarbete uppfattades som självklart, doldes den strukturella konflikten mellan arbetsmarknadens krav och familjens behov. Alltsedan båda parter yrkesarbetar, måste konflikten istället i ökande utsträckning lösas genom förhandlingar mellan makarna eller samborna. Alla måste söka sina egna lösningar. Detta utgör i sin tur en grogrund för konflikter. Det är inte längre lika givet vem av parterna som ska stanna hemma med de små barnen, satsa på karriären etc.⁴⁰ I den nya situation som har uppstått är det därför sannolikt att ojämlika maktförhållanden på arbetsmarknaden och i hemmen inverkar på barnafödandet. Barn innebär också ett visst mått av risktagande. I vår studie visade sig detta i att det för kvinnorna var viktigt att vara färdigutbildade, att ha stabila inkomster och att ha fasta jobb innan de fick sitt första barn. De fruktade, kan man säga, en situation där de inte skulle kunna tillgodose sin önskan om att också ha ”ett eget liv”.

Vilja

Det finns en uppsjö av förklaringar till varför kvinnor och män inte vill skaffa barn. Vi har i denna artikel enbart utgått från vårt intervjumaterial och utifrån detta diskuterat aspekter som yrkeskarriär, personlig frihet, tidsbrist samt bristande jämställdhet. Bland de par som inte ville ha (ytterligare) barn stod behovet av personlig frihet eller en redan upplevd brist på fritid fram som viktiga orsaker. Sådana förklaringar kan tolkas som tecken på den ”avtraditionalisering” av tidigare sociala och kulturella mönster som har präglat såväl Sverige som andra

västerländska samhällen under de senaste 30 till 40 åren. Att få barn betraktas med andra ord inte längre som en ”naturlig” del i ett förutbestämt livslopp, utan kan väljas bort till förmån för något annat. Därmed skapas nya levnadssätt som radikalt skiljer sig från tidigare mönster. En inte allt för djärv gissning är att barnafödandet förblir ett riskprojekt, särskilt för kvinnor. Åtminstone så länge som de, liksom männen, förutsätts skapa ”sina egna liv”, samtidigt som ojämlikheterna mellan könen består.

Noter

* Vi vill tacka de båda anonyma granskarna för värdefulla kommentarer på tidigare utkast.

¹ Ds 2001: 57, *Barnafödande i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle*, s 130 ff.

² År 2000 ökade dock barnafödande något i Sverige. *Välfärdsbulletinen* (2001) nr 1, s 9 samt SCB (2001) *Varför föds det så få barn? Resultat av en enkätundersökning om vad som påverkar beslutet att få barn*. Demografiska rapporter 2001: 1, s 5. Nya siffror från SCB visar att barnafödandet antas öka även år 2002. Se t ex DN debatt den 25/9 2002.

³ SCB, *Varför föds det så få barn?* s 5.

⁴ Karin Johannisson urskiljer tre historiska perioder under vilka befolkningspolitiska problem har florerat; i mitten av 1700-talet (då en markant minskning uppmättes), vid sekelskiftet 1900 (då en snabb befolkningsökning medförde problem, framförallt pga. den ökande fattigdomen bland de stora barnfamiljerna), samt 1930-talet (då en minskning i barnafödandet åter var aktuell). Se vidare Ds 2001: 57, s 33 ff. I reella tal föddes omkring 4 barn per kvinna i början av 1900-talet. Därefter minskade fruktsamheten och under 1930-talet föddes mindre än 2 barn per kvinna. Därefter har antalet födda barn per kvinna varit cirka 2 barn, dock med förhållandevis stora upp- och nedgångar. Se *En åldrande befolkning*. Bilaga 9 till LU 1999/2000.

⁵ Se Löfström, Åsa (2000) ”Barn – fråga om pengar och tid” i Atkinson, A.B. m fl, *Den glömda krisen. Om ett Sverige som går isär*. Stockholm: Agora, s. 145.

⁶ Dagens mediadebatt har riktat stor uppmärksamhet mot moderskapets betydelse, barnafödandets påverkan på de senaste 30 årens förändringar i jämställdhetspolitiska sammanhang samt kvinnorollens betydelse i ett större sammanhang. Se t ex *Aftonbladet* (2001) den 3/9 och den 4/9, *Dagens Nyheter* (2001) 18/11, (2002) den 19/1, 20/1, 31/1, 4/2 samt 6/2, *Tidskriften 00-Talet* (2001) nr 7-8.

⁷ Se t ex Esping-Andersen, G. (2000) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press, 68 ff.

⁸ SCB, *Varför föds det så få barn?*, s 6 ff., samt Ds 2001: 57, s 72 ff.

⁹ Ur SCB, *Varför föds det så få barn?*, s 12-17.

¹⁰ Se t ex Beck, U. (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*, London: Sage, Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002) *Individualization*, London: Sage, samt Wagner, P. (1994) *A Sociology of Modernity. Liberty and Discipline*. London: Routledge.

¹¹ Stacey, J. (1990) *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. New York: Basic Books.

¹² Beck, U. & Beck-Gernsheim, E., *Individualization*, s 24.

¹³ A.a. s 2.

¹⁴ A.a. s 24.

¹⁵ A.a. s 26.

¹⁶ Freeman, C. & Soete, L. (1994) *Work for All or Mass Unemployment?* London: Pinter.

¹⁷ Esping-Andersen, E., *Social Foundations of Postindustrial Economies*, s 70.

¹⁸ Denna process startade redan under 1870-talets senare hälft. Se vidare: Schön, L. (2000) *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm: SNS förlag.

¹⁹ Se Myrdal, A. & Myrdal, G. (1934) *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Albert Bonnier förlag, samt Myrdal, A. (1935) *Stadsbarn. En bok om fostran i storbarnskammare*. Stockholm: Kooperativa förbundet.

²⁰ Ohlander, A-S. (1991) "The Invisible Child? The Struggle For a Social Democratic Family Policy in Sweden, 1900–1960", i Bock, G. och Thane, P. (red) *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States 1880s–1950*. London: Routledge, s 69 ff.

²¹ *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*. SOU 1990:44, s 86. För en liknande analys, se Acker, J. (1990) "Könskompromissen i den svenska välfärdsstaten", *Tiden* 8 (461–469).

²² Se Beck, U. & Beck-Gernsheim, E., *Individualization*, s 56.

²³ Löfström, Å. (2001) "Kvinnor, barn och politik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 22 (3-4), s 88.

²⁴ Ohlander, A-S., "The Invisible Child?", s 69 ff.

²⁵ Axelsson, C. (1991) *Hemmafrun som försvann. Övergången till lönearbete bland gifta kvinnor*. Stockholm: Institutet för social forskning.

²⁶ Hobson, B. (1997) "Kön och missgynnade: Svensk jämställdhetspolitik speglad i EG-domstolens policy", i Stark, A. (red) *Ljusnande framtid eller ett långt farväl: Den svenska välfärdsstaten i en jämförande belysning*. SOU 1997: 115. s 198 ff.

²⁷ Det blev alltså ekonomiskt rationellt att föda ytterligare ett barn inom loppet av 30 månader efter det att det första barnet var fött. Se t ex *En åldrande befolkning*. Bilaga 9 till LU 1999/2000.

²⁸ Det tar dessutom längre tid att etablera sig på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden och mänskor före de etablerar ett fast förhållande senare i livet. Ds 2001: 57, s 16 ff.

²⁹ Även en stabil relation och deras ålder uppfattades som viktiga faktorer.

³⁰ Det finns också andra skillnader mellan kvinnors och mäns uppfattningar. I utredningen *Barnafödande i fokus* hävdas t ex att endast 30% av unga män (17-29 år) anser att familjen är viktigare än fritid och vänner. Bland de tillfrågade kvinnorna svarade 60% att de hellre prioriterade familjen än fritid och vänner. Se Ds 2001: 57, s 74.

³¹ Vikten av att ha en anställning poängteras också i utredningen *Barnafödandet i fokus*. Här framhålls dessutom en diskrepans mellan låg- och högutbildade kvinnor. ”/.../med låga inkomster följer lågt barnafödande och det gäller också tidsbegränsade jobb som ofta är ganska osäkra och där inkomstmöjligheterna är svåra att förutse. För högre utbildade kvinnor är ’karriärplanering’ ett viktigt skäl till att man väntar med barn.” (Ds 2001: 57, s 19). Liknande resultat har även vi noterat. Se också Löfström, Å. 2000, s. 150-1.

³² Också andra studier tyder på att arbetsfördelningen mellan samboende och gifta par förändras i samband med barnens födelse, liksom att förändringen ger upphov till såväl besvikelse hos kvinnorna, som konflikter mellan makarna/samborna. Se t ex Ahrne, G. & Roman, C. (1997) *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. SOU 1997:139. Stockholm: Fritzes.

³³ Beck-Gernsheim, E., *Individualization*, s 104-105.

³⁴ Se t ex Ds 2001: 57.

³⁵ Se t ex Bäck-Wiklund, M. 2003 ”Familj och modernitet”, i Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (red.) *Nätverksamfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur.

³⁶ SCB, Befolkningsregistret.

³⁷ Ds 2001: 57.

³⁸ Se t ex Ds 2001: 57.

³⁹ Beck, U. & Beck-Gernsheim, E., *Individualization*, s 126.

⁴⁰ Beck, U., *Risk Society*, s 117.

Referenser

Acker, J. (1990) ”Könskompromissen i den svenska välfärdsstaten”, *Tiden* 8: 461-469 *Aftonbladet*, 3/9 och 4/9 2001.

Ahrne, G. & Roman, C. (1997) *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. SOU 1997:139. Stockholm: Fritzes.

Axelsson, C. (1991) *Hemmafrun som försvann. Övergången till lönearbete bland gifta kvinnor*. Stockholm: Institutet för social forskning.

Beck, U. (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002) *Individualization*. London: Sage.

Bäck-Wiklund, M. 2003 ”Familj och modernitet”, i Bäck-Wiklund, M.

& Johansson, T. (red) *Nätverksamfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.

Dagens Nyheter (2001) 18/11, samt (2002) 19/1, 20/1, 31/1, 4/2, 6/2 och 25/9.

Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport. SOU 1990:44.

Ds 2001: 57. *Barnafödande i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle*.

- En åldrande befolkning*. Bilaga 9 till LU 1999/2000.
- Esping-Andersen, G. (2000) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Freeman, C. & Soete, L. (1994) *Work for All or Mass Unemployment?* London: Pinter.
- Hobson, B. (1997) "Kön och missgynnade: Svensk jämställdhetspolitik speglad i EG-domstolens policy", i Stark, A. (red) *Ljuskande framtid eller ett långt farväl: Den svenska välfärdsstaten i en jämförande belysning*. SOU 1997: 115. Stockholm: Fritzes
- Löfström, Å. (2000) "Barn – fråga om pengar och tid" i Atkinson, A.B. m. fl., *Den glömda krisen. Om ett Sverige som går isär*. Stockholm: Agora.
- Löfström, Å. (2002) "Kvinnor, barn och politik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 22 (3-4):85-100.
- Myrdal, A. & Myrdal, G. (1934) *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Myrdal, A. (1935) *Stadsbarn. En bok om fostran i storbarnskammare*. Stockholm: Kooperativa förbundet.
- Ohlander, A-S. (1991) "The Invisible Child? The Struggle For a Social Democratic Family Policy in Sweden, 1900–1960", i Bock, G. & Thane, P. (red) *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States 1880s–1950s*. London: Routledge.
- SCB (2000) *Varför föds det så få barn? Resultat av en enkätundersökning om vad som påverkar beslutet att få barn*. Demografiska rapporter 2001: 1.
- Schön, L. (2000) *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm: SNS förlag.
- Stacey, J. (1990) *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. New York: Basic Books.
- Wikander, U. (1999) *Kvinnoarbeta i Europa 1789 – 1950. Genus, makt och arbetsdelning*. Stockholm: Atlas.
- Välfärdsbulletinen* (2001: 1).
- 00-Talet* (2001: 7-8).

Abstract

Wishing, Choosing and Wanting. On the Decision to Have a Child

Falling birth rates within the European Union have given rise to a number of studies, trying to analyse and interpret why women (and men) choose not to have (many) children. One attempt in this direction is made by an ongoing EU-project, involving eight countries, including Sweden. Qualitative interviews focusing on couples' decisions to have – or not have – children have been carried out in each country. Drawing on the Swedish data, this article argues that the ongoing, and gendered, processes of individualization and de-traditionalization, as well as economic structures and economic cycles, affect such decisions. That is, couples' decisions about having children are closely connected to questions both concerning the possibilities to live “a life of your own” within the nuclear family, and to household finances and job security. Furthermore, the choice to have a baby is considered a risk project, which might involve not only poor finances and problems at work, but also increasing tensions between partners concerning the division of housework. Due to persisting gender inequalities outside, as well as inside, the couple relationship, women particularly seem to fear that a(nother) child would negatively affect their possibilities of “living a life on their own”.

Key words: family, gender relations, birth rates, individualization, detraditionalization, economic structures and economic cycles